

Pecyn i ddysgwyr

Pecyn i siaradwyr Cymraeg newydd

Datblygwyd y pecyn hwn gan Ganolfan Iaith Nant Gwrtheyrn gyda chefnogaeth Y Ganolfan Dysgu Cymraeg Genedlaethol a Theatr Genedlaethol Cymru

Holti

Gan Manon Wyn Williams

Cynnwys

1. Cefndir
2. Crynodeb
3. 10 gair hanfodol
4. Iaith y ddrama
5. Mynegi barn
6. Môn
7. Gwranddo a darllen pellach

Mae **Holhti**, cynhyrchiad Theatr Genedlaethol Cymru, ar daith eleni yn ystod mis Hydref.

Cafodd y ddrama ei pherfformio yn Theatr Bro Alaw, Ysgol Uwchradd Bodedern, ger maes Eisteddfod Genedlaethol Ynys Môn yn ystod mis Awst.

Mae'r ddrama'n teithio i'r canolfannau yma yn ystod mis Hydref:

Galeri, Caernarfon	5 – 6 Hydref
Theatr Mwldan, Aberteifi	9 – 10 Hydref
Theatr y Lyric, Caerfyrddin	12 – 13 Hydref
Canolfan y Celfyddydau Aberystwyth	16 – 17 Hydref
ATRiuM, Prifysgol De Cymru, Caerdydd	19 – 20 Hydref

1. Cefndir

Mae **Holhti**, cynhyrchiad¹ Theatr Genedlaethol Cymru, ar daith eleni yn ystod mis Awst a mis Hydref.

Cafodd y ddrama ei pherfformio yn Theatr Bro Alaw, Ysgol Uwchradd Bodedern, ger maes Eisteddfod Genedlaethol Ynys Môn yn ystod mis Awst.

Beth ydy 'Holhti'?

Drama air-am-air ydi **Holhti**. Mae'r ddrama yn archwilio² dadleuon o blaid ac yn erbyn³ yr atomfa⁴, Wylfa Newydd. Mae'r atomfa yn bwnc llosg⁵ sy'n holhti⁶ pobl yr ynys. Manon Wyn Williams ydy awdur y ddrama. Mae Manon yn ddarlithydd sgriptio ym Mhrifysgol Bangor. Mae hi wedi creu sgript o gyfweiriadau go iawn gyda phobl leol.

¹ cynhyrchiad – production

² archwilio – to explore

³ dadleuon o blaid ac yn erbyn – arguments for and against

⁴ atomfa – nuclear power station

⁵ bwnc llosg > pwnc llosg – hot topic

⁶ holhti – to divide/to split

Teulu yn dal eu tir

Mae'r ddrama hon yn sôn am frwydr un teulu o Fôn yn erbyn cwmni niwclear Horizon. Yn 2011, ceisiodd y cwmni brynu 65 erw o dir fferm Caerdegog, ger Cemaes oddi wrth y teulu hwn. Mae llawer o safbwyntiau⁷ gwahanol o blaid ac yn erbyn Wylfa Newydd yn cael eu cyflwyno yn y ddrama.

1. Crynodeb

Golygfa 1

Mae'r ddrama yn agor gyda safbwyntiau 3 cymeriad, Mae Gwenda yn sôn am wreiddiau⁸ dwfn teulu Richard, ei gŵr, ar fferm Caerdegog. Mae hi'n dweud bod y teulu wedi byw ar y fferm ers canrifoedd⁹.

Golygfa 2

Mae Gwenda a Richard yn esbonio bod cwmni niwclear Horizon wedi dangos diddordeb mawr yn fferm Caerdegog. Mae yn dweud bod y cwmni wedi ceisio gorfodi y teulu i werthu ei tir. Mae yn adrodd hanes datblygiad¹⁰ y diwydiant niwclear ar Ynys Môn.

Golygfa 3

Mae rhai o'r cymeriadau yn dweud bod y diwydiant niwclear wedi cael effaith niweidiol¹¹ ar y Gymraeg ar yr ynys. Mae rhai yn poeni am effaith mewnlifiad¹² gweithwyr o Loegr ac Iwerddon ar y Gymraeg. Mae rhai eraill yn croesawu mewnlifiad ac yn meddwl ei fod yn beth iach.

Golygfa 4

Mae'r cymeriadau yn trafod cyfleoedd gwaith yn Wylfa Newydd. Mae llawer o bobl Ynys Môn o blaid creu swyddi ond yn erbyn ynni niwclear. Mae rhai o'r cymeriadau hefyd yn sôn am faterion cymdeithasol¹³ fel diweithdra¹⁴ a chyffuriau.

Golygfa 5

Mae'r cymeriadau yn trafod y rhaglen 'Ynys Ynni', sef rhaglen Cyngor Ynys Môn i ddatblygu economi'r ynys a chreu swyddi. Maen nhw'n poeni am economi Ynys Môn. Mae rhai o'r cymeriadau yn dweud ei bod yn bwysig hyfforddi pobl leol i weithio yn Wylfa Newydd.

Golygfa 6

⁷ safbwyntiau – viewpoints

⁸ wreiddiau > gwreiddiau – roots

⁹ canrifoedd – centuries

¹⁰ datblygiad – development

¹¹ effaith niweidiol – detrimental/damaging effect

¹² mewnlifiad – influx

¹³ materion cymdeithasol – social issues

¹⁴ diweithdra – unemployment

Mae'r cymeriadau yn trafod effeithiau posib Wylfa Newydd ar y diwydiant twristiaeth, y farchnad dai a gwasanaethau ac adnoddau'r ynys¹⁵, fel y gwasanaeth iechyd ac ysgolion. Mae Robot yn poeni bod yr atomfa yn difetha harddwch naturiol yr ynys.

Golygfa 7

Mae'n esbonio'r broses o greu ynni niwclear mewn atomfa. Mae Gwenda'n sôn am frwydr ei theulu yn erbyn cwmni Horizon. Mae brwydr teulu Caerdegog wedi cael llawer o sylw gan y cyfryngau¹⁶.

Golygfa 8

Mae'r cymeriadau yn pwysu a mesur¹⁷ pa mor ddiogel neu beryglus ydy'r diwydiant niwclear. Maen nhw'n trafod Chernobyl a Fukushima ac yn poeni am wastraff a llygredd¹⁸ niwclear.

Golygfa 9

Mae'r cymeriadau yn trafod ynni 'gwyrdd', sef ynni adnewyddol¹⁹ sy'n cael ei gynhyrchu gan y gwynt a'r môr. Mae rhai o'r cymeriadau'n flin bod Cyngor Ynys Môn yn erbyn codi melinau gwynt ond yn hapus i godi atomfa ar yr ynys.

Golygfa 10

Mae Richard a Gwenda yn sôn am eu protest yn erbyn cwmni Horizon ac yn dweud bod y cwmni wedi gwrando arnyn nhw yn y diwedd. Maen nhw'n dweud bod y fferm yn bwysicach iddyn nhw nag arian.

¹⁵ gwasanaethau ac adnoddau'r ynys – the island's services and resources

¹⁶ cyfryngau – media

¹⁷ pwysu a mesur – to weigh/to evaluate/to consider carefully

¹⁸ llygredd – pollution

¹⁹ adnewyddol – renewable

8 gair hanfodol

Teulu	Family
Pwerdy	Powerhouse
Cyfarfod	Meeting
Cyfrinachol	Confidential
Sgiliau	Skills
Hyder	Confidence
Cymuned	Community
Amaethyddiaeth	Agriculture

3. Iaith y ddrama

Mae'r ddrama yn seiliedig ar gyfweiliadau go iawn gyda phobl Ynys Môn. Mae iaith lafar²⁰ yn cael ei defnyddio yn y ddrama. Mae'r sgript yn llawn 'yms' ac 'ahs' ac mae'r cymeriadau yn siarad mewn tafodiaith²¹. Mae'r rhan fwyaf o'r cymeriadau yn siarad mewn tafodiaith ogleddol gan eu bod yn dod o Ynys Môn.

Sut mae tafodiaith yn wahanol i iaith safonol²²?

Dyma rai o'r gwahaniaethau rhwng tafodiaith ac iaith safonol:

1. Geirfa wahanol (ffurfiau anffurfiol a ffurfiol) e.e. 'hogia' yn lle 'bechgyn', 'trio' yn lle 'ceisio'
2. Ffurfiau tafodieithol gwahanol rhwng y Gogledd a'r De, e.e. fo/fe, rŵan/nawr
3. Defnyddio geiriau benthyg²³ Saesneg mewn brawddeg Gymraeg e.e. 'ffrij', 'jesd', 'cŵl'
4. Defnyddio seiniau gwahanol e.e. ella (efallai), 'ugian' (ugain)
5. Talfyrru geiriau e.e. 'lly (felly), 'u (eu), don i'm (doeddwn i ddim)

---

²⁰ iaith lafar – spoken language

²¹ tafodiaith – dialect

²² safonol – standard

²³ geiriau benthyg – loan words

Tafodiaith y Gogledd

Mae geiriau sy'n cynnwys 'e', 'ai' ac 'au' yn tueddu i gael eu hynganu²⁴ fel y llythyren 'a' yng ngogledd-orllewin Cymru:

Enghraifft 1

Gwenda: Ac, ym, wedyn beth bynnag, dyma fi'n **clwad** 'u **lleisia** nhw'n dod am tŷ a **don i'm** yn mynd i gynnig **panad** na dim byd iddyn nhw ...

Enghraifft 2

Gwenda: A wedyn **odda chi'n** brwydro. O'n i'n **clwad** yr iaith Gymraeg yn cael ei siarad o fewn yr ysgol pan **o'n i** yna. Ar yr iard **odd petha'n** newid. **Susnag odd** iaith yr iard ...

- clwad (clywed)
- lleisia (lleisiau)
- don i'm (doeddwn i ddim)
- panad (paned)
- odda chi (oeddech chi)
- o'n i (oeddwn i)
- odd (oedd)
- petha (pethau)
- Susnag (Saesneg)

Tafodiaith y De

Mae un cymeriad yn siarad mewn tafodiaith ddeheuol, Mewn llawer iawn o dafodieithoedd deheuol, mae'r 'a', 'au', 'ai' ac 'ae' yn troi'n 'e':

Enghraifft 1

So shwd wt ti'n **ca'l** gwres. **Nawr** gyda'r tegell gyffredin ti **jesd** yn rhedeg trydan trwy weiren a ffrithiant, ffrithiant yr **electrone** – **jesd** fel pan ti'n rwbio dy fys yn erbyn **rwbeth** ...

Enghraifft 2

²⁴ hynganu > ynganu – to pronounce

Ond dwn i'm faint o blant gafodd y **drinieth** yna – mae'n amlwg fod **e'n** hollol arbrofol. Maen nhw'n dweud wrtha i, os faswn i'n sganio 'mhen, **byse fe** dal yno – **byse'r** fforiwm dal yno i'r fesur. **So** mae o dal mewn ffordd yn cael **effeth**.

Enghraifft 3

Pan gafodd fy **mrawd-yng-nghyfreth** 'i ddarganfod fel y dyn mwyaf ymbelydrol ym **Mhryden** ar ôl Chernobyl. **Pan natho nhw** sganio **fe, gafon nhw** sioc ... peth odd – pan gafodd **e'r** allbrint, y brif ymbelydredd yn ei gorff **e ... ie**, Chernobyl oedd **e**, hynny yw, **odd e'n** digwydd byw yn Traws ... wrth gwrs y propaganda oedd bod **e** wedi dod o atomfa Traws.

- so (gair Saesneg – 'felly' yw'r gair Cymraeg)
- shwd wt ti'n ca'l gwres (ffordd dafodieithol o ddweud 'sut wyt ti'n cael gwres')
- nawr (mae deheuwr yn defnyddio 'nawr' ac mae gogleddwyr yn defnyddio 'rwan')
- jesd (gair Saesneg 'just')
- electrone – electronau
- rwbeth - rhywbeth
- y drinieth – y driniaeth
- byse fe dal yno... – buasai ef (tra bo gogleddwyr yn defnyddio 'o' a 'fo' i gyfeirio at 'ef' – 'him/it – mae'r deheuwr yn defnyddio 'e' neu 'fe')
- effeth – effaith
- fy mrawd-yng-nghyfreth – brawd-yng-nghyfraith
- ym Mhryden – ym Mhrydain
- pan natho nhw – pan wnaethon nhw
- fe gafon nhw – fe gawson nhw

Bratiaith²⁵

Beth ydi'r gwahaniaeth rhwng tafodiaith a bratiaith?

Tafodiaith = iaith sy'n perthyn i ardal arbennig

Bratiaith = Defnydd o eiriau Saesneg neu ddylanwad y Saesneg ar yr iaith Gymraeg

Enghraifft 1

Mae cymeriad yn defnyddio cystrawen²⁶ a geiriau Saesneg wrth siarad Cymraeg:

mae o **rili rili** wedi **effeithio nhw** mwy na neb arall faswn i'n deud achos efo fi, dwi **'mond wedi bod yna dwy flynedd**. Dwi 'di bod efo'r cwmni **am pedair blynedd**.

- rili (gair Saesneg 'really') – mae'n bosib defnyddio 'ofnadwy' i bwysleisio rhywbeth

²⁵ bratiaith – slang

²⁶ cystrawen – syntax (the arrangement of words and phrases in a sentence)

- effeithio nhw (cystrawen Seisnig ‘affect them’) – ‘effeithio arnyn nhw’ sy’n gywir
- ‘mond wedi bod yna dwy flynedd (cystrawen Seisnig ‘I’ve only been there two years’) — ‘ers dwy flynedd’ sy’n gywir)
- Dw i ‘di bod efo’r cwmni am pedair blynedd (cystrawen Seisnig ‘I’ve been with the company for four years’) — ‘ers pedair blynedd’ sy’n gywir

Enghraifft 2

Ac o’n i’n meddwl be be be fedra’ i neud. **Nath hi isda fi lawr** a mynd trw petha odd hi ‘di bod yn **meddwl am**.

Ti isio bod yn athrawes? W’t ti isio bod yn, ym, **accountant**?

Ac o’n i’n meddwl, **gosh** ma nhw’n **sowndio’n boring**. Nath hi ddeud

Civil Enginirio.

Do’n i’m yn gwbod be odd o. Es i i Dinorwig am dipyn **ar profiad gwaith** a o’n i’n meddwl, waw, ma fa’ma’n **cwŵl, so nes i penderfynu** mynd amdani.

- Nath hi isda fi lawr (cystrawen Seisnig ‘She sat me down’) – ‘Mi/Fe wnaeth hi eistedd efo/gyda fi’ sy’n gywir
- meddwl am (cystrawen Seisnig ‘thought about’) – ‘meddwl amdany’n nhw’ sy’n gywir
- accountant (gair Saesneg) – ‘cyfrifydd’ ydi’r term Cymraeg
- gosh ... sowndio’n boring (geiriau Saesneg) – ‘swnio’n ddiflas’ ydi’r geiriau Cymraeg
- Civil enginirio (geiriau Saesneg) – ‘peirianeg sifil’ ydi’r term Cymraeg
- ar profiad gwaith (camdreiglo) – ‘ar brofiad gwaith’ sy’n gywir
- cwŵl (gair benthyc Saesneg) – mae ‘cwŵl’ yn cael ei ddefnyddio’n naturiol ar lafar
- so (gair Saesneg) – ‘felly’ ydi’r gair Cymraeg

- nes i penderfynu (camdreiglo) – ‘nes i benderfynu’ sy’n gywir

4. Mynegi barn

Ymarfer 1

Mae'r ffin rhwng tafodiaith a bratiaith yn denau iawn. Mae llawer o Gymry yn derbyn geiriau benthg Saesneg fel geiriau tafodieithol gan eu bod yn eu defnyddio yn naturiol bob dydd. Ar y llaw arall, mae llawer o Gymry yn credu bod geiriau benthg Saesneg yn fratiaith ac yn lladd yr iaith Gymraeg.

'Gwell Cymraeg slac na Saesneg slic' ('It's better to speak slack Welsh than slick English')?

Dych/Dach chi'n cytuno? Trafodwch mewn paru/grwpiau.

Ymarfer 2

Mae gorsaf bŵer niwclear y Wylfa yn bwnc sy'n hollti pobl Ynys Môn. Mae llawer o bobl o blaid yr orsaf am ei bod yn creu swyddi lleol i bobl leol. Mae llawer o bobl yn erbyn yr orsaf oherwydd eu bod yn poeni am yr amgylchedd a'r iaith Gymraeg.

Beth ydy eich barn chi am ynni niwclear? Trafodwch mewn paru/grwpiau.

Dyma rai ymadroddion mynegi barn defnyddiol:

- Yn fy marn i...
- Dw i'n credu bod... / Dw i ddim yn credu bod...
- Dw i'n cytuno bod... / Dw i ddim yn cytuno bod...
- Dw i o blaid...
- Dw i yn erbyn...
- Dw i'n teimlo bod...

5. Môn

Ymarfer Rhannu y dosbarth yn grwpiau bach i nodi unrhyw beth a wyddant am Ynys Môn cyn darllen.

Mae Ynys Môn yng ngogledd-orllewin Cymru. Ynys Môn ydi ynys fwyaf Cymru. Mae dwy bont yn cysylltu Ynys Môn gyda'r tir mawr, sef Pont Menai a Phont Britannia. Mae'r ddwy bont yn croesi'r Fenai. Mae'r ynys yn enwog am ei harfordir hardd. Mae gan Ynys Môn hanes diddorol iawn. Mae chwedl²⁷ Branwen o'r Mabinogi a chwedl Santes Dwynwen yn gysylltiedig ag²⁸ Ynys Môn.

Mae'r enw 'Ynys Môn' yn dod o'r enw Lladin, 'Mona'. Mae gan yr ynys sawl enw barddonol²⁹ arall: 'Ynys Dywyll' ('Shady'/'Dark Isle') oherwydd ei choedwigoedd sanctaidd³⁰ Celtaidd; 'Ynys y Cedairn' ('Isle of the Brave') am ei llysoedd brenhinol; a 'Môn Mam Cymru' am ei thir ffrwythlon³¹.

Enw arall am yr ynys ydy 'Gwlad y Medra'. Yn dilyn cwmp y diwydiant copr³² yn Ynys Môn, roedd rhaid i lawer o bobl yr ynys chwilio am waith yn y chwareli llechi³³ ar y tir mawr. Yn ôl y sôn, roedd meistri'r chwareli³⁴ yn gofyn, 'Fedrwch chi wneud y gwaith yma?' ac roedd gweithwyr Môn yn ateb cyn pawb: 'Medra', medra'!' Yn sgîl hynny³⁵, mae pobl Gwynedd yn cyfeirio at³⁶ Ynys Môn fel 'Gwlad y Medra'!

²⁷ chwedl – legend

²⁸ yn gysylltiedig â/ag – associated with

²⁹ barddonol – poetic

³⁰ choedwigoedd sanctaidd > coedwigoedd sanctaidd – sacred forests

³¹ ffrwythlon - fertile

³² cwmp y diwydiant copr – decline/collapse of the copper industry

³³ chwareli llechi – slate quarries

³⁴ meistri'r chwareli – quarry masters

³⁵ yn sgîl hynny – as a result of this/because of this

³⁶ cyfeirio at – refer to

6. Gwrando a darllen pellach

Cyfweliadau pobl Môn am Wylfa Newydd yn sail drama

<http://www.bbc.co.uk/cymrufyw/40802302>

Wylfa ddoe a heddiw

<http://www.bbc.co.uk/cymrufyw/35381280>

Ymgyrch teulu Caerdegog

<http://cymdeithas.cymru/newyddion/rali-wylfa-b-brwydr-teulu-yn-frwydr-dros-gymunedau-cymraeg>

Cefnogaeth i Wylfa B

<http://www.bbc.co.uk/cymrufyw/18483748>

Y ddadl yn erbyn Wylfa B

<http://stop-wylfa.org/wp/?lang=cy>

Richard Jones: Na i Wylfa B

<https://www.youtube.com/watch?v=AjyOfyIFgTQ>

Ymweld ag Ynys Môn

<https://www.croesomon.co.uk/cy/>

<http://www.ynysmon.gov.uk/hamdden/twristiaeth-a-theithio/>

Enwogion Môn

<http://www.bbc.co.uk/cymru/gogleddorllewin/safle/ynysmon/enwogion.shtml>

Sibrwd

Ap gan Theatr Genedlaethol Cymru sy'n sibrwd cyfieithiad yn eich clust.

The app by Theatr Genedlaethol Cymru which whispers a translation in your ear.

Mae'r ap Sibrwd ar gyfer ffonau symudol yn rhoi'r cyfle i gynulleidfaoedd theatr fwynhau perfformiadau mewn unrhyw iaith.

The Sibrwd app which can be used on mobile phones gives theatre audiences the opportunity to enjoy performances in any language.

Cafodd yr ap Sibrwd ei greu yn bennaf i roi mynediad i ddysgwyr a'r di-Gymraeg at ddramâu Cymraeg, ac i gyfoethogi eu profiad theatrig. Gan ddefnyddio clustffonau mae'r ap yn sibrwd

pytiau o eglurhad yn Saesneg, i gynnig cymorth wrth ddilyn yr hyn sy'n digwydd ar lwyfan trwy gyfrwng y Gymraeg.

The app was created to enrich the theatrical experiences of learners and non-Welsh speakers. Using headphones, the app whispers snippets of explanations in English to offer assistance whilst following the drama itself on stage in Welsh.

Mae'r ap ar gael am ddim i'w lawrlwytho ar gyfer iPhone ac Android.

The app, which is free, is available to download on iPhone and Android.

“Ar ôl gosod popeth yn ei le, eisteddais i lawr yn dal i deimlo braidd yn bryderus na fyddwn yn gallu gweithio'r ap. Yna, fel petai trwy hud a lledrith, wrth i oleuadau'r theatr bylu, dechreuodd llais mwyn sibrwd yn fy nghlust a chamodd y cymeriadau cyntaf ar y llwyfan. Ac am weddill y perfformiad, cyn gynted ag y byddwn yn dechrau meddwl tybed beth oedd yn digwydd ar y llwyfan, roedd y naratif yn rhoi digon o wybodaeth i mi allu dilyn y plot heb amharu dim ar y perfformiad. Dechreuais ymlacio, rhoi fy ffydd yn y dechnoleg, a mwynhau gwranddo. Ac am weddill y perfformiad doedd dim rhaid i mi gyffwrdd unrhyw fotymau, na throi unrhyw beth i ffwrdd nac ymlaen – ro'n i'n gallu gadael y cyfan i Sibrwd.”

Am ddisgrifiad o brofiad Elaine Paton wrth ddefnyddio Sibrwd, darllenwch yr erthygl ddifyr hon: <http://ccqmagazine.com/plugged-sibrwd/>

Canolfan Nant Gwrtheyrn